

Práce s textovými variantami jako možnost integrujícího metodického postupu ve výuce českého jazyka a literatury

Jitka Zítková

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY, PdF MU
kontakt: zitkova@ped.muni.cz

Prezentovaný metodický postup byl zkušebně realizován v úvodní hodině předmětu Didaktika českého jazyka a literární výchovy v programu učitelství pro základní školy.

Důvody a cíle:

- Ukázat studentům jednu z možností přístupu k integraci jednotlivých složek předmětu ČJaL ve výuce na základní škole, a to v její modelové, maximalistické – poměrně detailní a také časově náročnější – podobě. (Postup zohledňoval schopnosti a zodpovědnost studentů, ne jejich potenciálních žáků, proto např. neobsahoval prvek přímé kontroly správnosti splnění úkolů.)
- Dát studentům možnost, aby si postup sami vyzkoušeli a refletovali.
- Poskytnout jim příklad, který je ve svých základních krocích modifikovatelný, konkretizovatelný do jednodušší podoby a mohl by jim pomoci při plnění seminárního úkolu, kterým byla příprava vyučovací hodiny pro žáky ZŠ, která bude naplňovat vybrané cíle všech tří složek předmětu (výchovy jazykové, komunikační a slohové a literární).

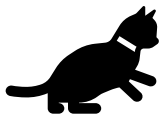
Základní kroky metodického postupu:

- 1. Seznámení se s kostrou příběhu.
- 2. Vytváření vlastního textu na základě kostry. Požadavek na rozsah může odpovídat rozsahu výchozího autorského příběhu.
- 3. Následně studenti/žáci samostatně plní sérii otázek a úkolů, při jejichž formulování je vhodné využít nějak podstatných nebo zajímavých rysů autorského textu, které se potenciálně mohly objevit i v textech studentských/žákovských.
- 3B. Může, ale nemusí následovat společné procházení odpovědí (na bázi dobrovolnosti).
- 4. Studenti/žáci se seznámí s originálním autorským textem (čtení, popř. poslech).
- 5. Studenti/žáci komparují svůj a originální autorský text. Začít lze žánrovými rysy a přejít ke konkrétnějším postřehům. Pomoci může komparační tabulka (viz dále) pro zaznamenání rysů pro oba texty společných a naopak specifických.
- 6. Ideálním dalším krokem je interpretační zastavení, v němž si studenti/žáci uvědomí/ocení nějaké zajímavé rysy autorského textu (nápad, myšlenku, vyjádření...).
- 7. Na úplný závěr přečtou dobrovolníci svůj příběh.

Konkretizace použitého postupu:

SEZNÁMENÍ SE S KOSTROU PŘÍBĚHU

O kočce a ptáčkovi

Vypravěč usíná a do jeho pokoje vletí ptáček. Má strach. Na okně sedí kočka a třikrát vybízí vypravěče, aby ptáčka vyhodil. Ten třikrát odmítne a kočku zažene. Vypravěč nechá ptáčka u sebe. Ráno je ptáček pryč, ale vypravěč vidí, že se mu odměnil.

TVORBA VLASTNÍHO TEXTU

PLNĚNÍ SÉRIE OTÁZEK

- Na následujících 13 otázek odpovídejte samostatně, podle potřeby si dělejte poznámky:
  1. Jak váš příběh **začíná**? Jakými slovy?
  2. Kdo je **vypravěčem** vašeho příběhu? Co se o něm z vašeho příběhu můžeme dozvědět?
  3. Jsou ve vašem příběhu nějaké další **postavy**, které nebyly zmíněné v kostře příběhu?
  4. Je ve vašem příběhu řeč o nějakých předmětech?
  5. Jakým **slovním druhem** postavy/předměty označujeme?
  6. Jsou ve vašem příběhu nějaká **abstraktní podstatná jména**? Které například?
  7. Vyberte z vašeho příběhu tři **podstatná jména**, každé jiného **rodu**, a určete u nich **pád, číslo, rod a vzor**.
  8. Obsahuje váš příběh **slovesa** nejen v **činném**, ale i **trpném rodě**? Uvedte příklad sloves obou rodů z vašeho příběhu.
  9. Rozvíjíte ve vašem příběhu podstatná jména **přídavnými jmény**? Uvedte pět příkladů.
  10. Je ve vašem příběhu nějaké **přírovnání**? V textu ho zvýrazněte.
  11. Je ve vašem příběhu nějaké **citoslovce**? V textu ho zvýrazněte. Proč jste toto citoslovce použili?
  12. Opakuje se ve vašem textu nějaké slovní spojení (**motiv**)?
  13. Snažili jste se o překvapivý/nečekaný závěr (**pointu**) příběhu? V čem spočívá?

SEZNÁMENÍ SE S ORIGINÁLNÍM TEXTEM

Alois Mikulka: O kočce a ptáčkoví

Jednou takhle pomalounku usínám a myslím si: Teď by se mi mohlo něco hezkého zdát. A tu vlétl do pokoje ptáček a posadil se mi rovnou na příkrývku. Hledím na něho udiveně a povídám: Copak? Ale on jenom dýchal a srdéčko mu poplašeně tlouklo. Podívám se na okno – a tam kočka. Usmála se medově, oči dvě čárky zlé, a povídá mi: Vyhod' toho ptáčka ven: Má nožičky zamazané od bláta. Zašpiní ti příkrývku!

Dívám se na ptáčka. Nožičky docela čisté. Bláto nikde nevidím. Jen se chvěje, srdéčko mu tluče až hrůza. Povídám kočce: Nevadí. Když zamaže, zamaže. Co se dá dělat? A kočka povídá medově: A blechy má. Naskáčou ti do postele – hnedle bude po spaní. Vyhod' ho ven! Dívala se na ptáčka, oči dvě čárky zlé, jen se olizovala. Dívám se na ptáčka, jen se chvěje a ustrašeně se dívá, jestli ho vyhodím. Povídám kočce: Blechy mi nevadí. Mám tu takový prášek, hned bude po nich.

Ale kočka dál, oči dvě čárky zlé: Vyhod' ho, vyhod' ptáčka! Až usneš, oči ti vyklove. Je to zlý ptáček. Jestli chceš, chytím ho, sama to udělám! Oči – dvě čárky zlé – svítily přeukrutně. Olizovala se a už se také chystala ptáčka chytit. Povídám: Vššc, potvoro! Už ať tě nevidím! Kožich ti vypráším – nezdárnice jedna! Hned byla kočka pryč. Jako pára zmizela. Dívám se na ptáčka a vidím, jak si oddechl. Povídám: Chtěla tě sníst – co? Tamhle si vlez do mé punčochy a prospí se do rána, ta už se nevrátí!

Ptáček radostně zacvrlikal, vlezl si do punčochy a za chvíli spal. Dal jsem si ruku pod hlavu a spal jsem také. Když jsem se ráno probudil, hned jsem se podíval na punčochu, ale byla prázdná. Vzal jsem ji do ruky a tu cítím, že je ještě trochu teplá. Dívám se s údivem: tuhle byla včera dírka, tuhle také – a je zaštopovaná. A jak hezky: Smějí se. Zachránil jsem ptáčkoví život a on mi za to zaštopoval punčochy.

(Alois Mikulka: Aby se děti divily, 1961)

Ilustrace k pohádce ze souboru Houpací pohádky (1987)

SPOLEČNÁ KOMPARACE

O jaký **žánr** se v případě Mikulkova textu jedná?

O jaký typ tohoto žánru?

Podle jakých rysů textu jste to poznali?

Je váš text stejného žánru?

Které rysy vašeho textu tomuto žánru odpovídají?

- Pozn.: Studentské práce byly podle svých autorů různých žánrů – kromě autorské pohádky, kterou je také Mikulkův text, napsali někteří realistický příběh, někteří pohádku s atmosférou a reáliemi spíše lidovými, někdo napsal horor, někteří text žánrově nevyhraněný... (Jedna z prací je zařazena v závěru prezentace.

INDIVIDUÁLNÍ KOMPARACE

- Znovu si oba příběhy projděte a samostatně doplňte tabulku alespoň pěti postřehy:

Zvláštnosti mého textu:	Společné znaky obou textů:	Zvláštnosti Mikulkova textu:

FINÁLNÍ SHRNUTÍ POSTŘEHŮ Z ORGINÁLNÍHO TEXTU

Je něco, co vás v pohádce Aloise Mikulky zaujalo?

Nějaký nápad, slovo, postup, myšlenka ...

Je něco, co se vám v Mikulkově textu nelíbilo? Proč?

Měli jste nějaký nápad stejný jako autor?

Hodnocení celé aktivity studenty bezprostředně po jejím skončení:

- Pozitiva:
  - Struktura – východisko práce ve vlastním textu
  - Propojení všech složek předmětu český jazyk
  - Tabulka na komparaci textu (kritické myšlení)
  - Kreativita + přemýšlení nad vlastním textem
- Negativa:
  - Délka
  - Náročnost (i časová) výchozího úkolu (psaní příběhu)
- Náměty:
  - Zvýšit celkovou časovou dotaci, dát více času na psaní příběhu (v praxi i celou hodinu).
  - Na závěr přidat otázku, zda by svůj příběh chtěli upravit/změnit a jak.
  - V praxi zařadit důslednou kontrolu řešení úkolů – jasně promyslet rozsah a formu kontroly.

Připomínky většinou souvisely s tím, že studenti nad modelovou aktivitou, přizpůsobenou jim, už uvažovali prakticky, zvažovali realizaci v podmínkách základní školy. Muselo být opakovaně zdůrazněno, že pro využití na základní škole musí být model transformován tak, aby při zachování základních kroků odpovídal svým rozsahem a obsahem schopnostem žáků.

Shrnutí a závěr:

- Pro studenty byl tento postup zcela nový, zatím se s ním v praxi nesešli, ale většinou projeví ochotu ho ve zjednodušené podobě vyzkoušet. Někteří ho zdařile uplatnili již při simulacích hodin, které si v malých skupinkách připravovali v rámci seminárních prezentací. Základní postup se při nich ukázal jako funkční, studenti ho vhodně přizpůsobili (simulovaným) podmínkám reálné školní praxe na základní škole.

Prezentovaný metodický postup v podstatě ničím zcela novým není, pouze se jako celek v praxi příliš neuplatňuje, a to z různých důvodů, mezi něž nepochybně patří větší časová náročnost přípravy i vlastní realizace a zejména obtížnější kontrola plnění úkolů, resp. časová náročnost poskytování zpětné vazby učitelem.

Při zachování zásady přiměřenosti ale může být postup pro žáky zajímavým zpestřením výuky i jedním ze způsobů, jak se učit zodpovědnosti za vlastní práci, včetně samokontroly.

Dodatek - ukázka jednoho ve výuce vytvořeného příběhu: (zařazuji ho anonymně, autorce za sdílení děkuji)

Teplý červencový večer už pomalu končil. Na nebi svítil jasný úplněk, jehož světlo pronikalo do ztemnělého pokoje. Ležel jsem a snažil jsem se pomalu usnout, ale teplý vzduch mě stále nutil různě se v posteli převracet. Nepomohlo ani otevřené okno. Přemýšlel jsem o tom, co mě zítra čeká. Uprostřed myšlenek mě najednou vytrhl z lehkého snění zvuk. Zvedl jsem se a najednou kolem mě proletěl malý, černý ptáček. Zběsile poletoval po pokoji, vypadalo to, že je vystrašený a sám neví, jak se sem dostal. Moje kočka, do té doby spokojeně spící na okně, se začala neklidně vrtět. Nežvaný host jí očividně narušil spánek a ona se mi snaží dát najevo, abych ho zase rychle vyhnal. Mně se ale večerní host líbil. Byl černý jako sama noc a poznal jsem, že má strach. Po chvíli se ptáček usadil na okraji mé postele a čekal, co se bude dít. Kočka se znovu ozvala a snažila ptáčka packami odehnat, ale nebylo jí to nic platné. Rozhodl se u nás dnes přenocovat. Byl jsem rád, že po měsících samoty máme v bytě takovou vzácnou návštěvu. Ptáček ve mně vzbuzoval jakýsi zvláštní klid a měl jsem pocit, že bych ho měl nechat přečkat noc s námi. Mourek se naposledy ohnal po ptáčkoví, ale pak asi pochopil, že jeho snahy jsou marné, a znovu se uchýlil ke spánku na okně. Přemýšlel jsem, jak se vlastně ptáčkoví podařilo do pokoje vlétnout? Měl jsem otevřenou pouze ventilaci. Asi to byl osud. Nechal jsem jej sedět na mé posteli a pomalu jsem se zase nořil do svých vlastních snů.

Ani nevím, jak rychle se mi podařilo usnout, ale když jsem se ráno probudil, můj noční kamarád byl pryč. Chvíli jsem přemýšlel, jestli se mi celá situace jen nezdála, ale potom jsem to uviděl. Na zemi se blyštil nějaký malý předmět. Vstal jsem a když jsem se přiblížil, zjistil jsem, že ten malý předmět je ve skutečnosti drobná stříbrná náušnice. Bylo mi jasné, odkud pochází. V bytě žiji už rok sám a žádné šperky nevlastním. Věděl jsem, že se mi ptáček odvděčil za to, že jsem mu na noc poskytl útočiště, a šperk jsem si pověsil za háček na svou nástěnku plnou drobností, které se mi za poslední léta podařilo získat.

